

जागतिकीकरणात अनुवादाचे महत्त्व आणि भविष्य
(The Importance and Future of Translation in Globalization)

प्रा. संतोष बोंगाळे

सहाय्यक प्राध्यापक, मराठी विभाग, वेणुताई चव्हाण कॉलेज, कराड ता. कराड जि. सातारा

Email: ssbvceck@gmail.com

Corresponding Author: प्रा. संतोष बोंगाळे

DOI- 10.5281/zenodo.19085545

सारांश (मराठी)

जागतिकीकरण ही आधुनिक युगातील एक महत्त्वाची सामाजिक-आर्थिक प्रक्रिया आहे. या प्रक्रियेमुळे जगातील विविध राष्ट्रे, भाषा, संस्कृती व समाज परस्परांशी अधिक जवळ आले आहेत. विविध देशांतील भाषा, संस्कृती आणि समाज यांचा परस्परसंपर्क वाढल्यामुळे संवादाची गरज अधिक तीव्र झाली आहे. भाषा ही संवादाची प्राथमिक माध्यम असल्याने विविध भाषिक समाजांमध्ये संवाद घडवून आणण्यासाठी अनुवाद अनिवार्य ठरतो. जागतिकीकरण ही आधुनिक काळातील एक व्यापक प्रक्रिया असून तिने मानवी जीवनाच्या आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक आणि राजकीय क्षेत्रांवर दूरगामी परिणाम घडवून आणले आहेत. अनुवाद केवळ भाषांतर नसून तो दोन भिन्न संस्कृतींमधील संवादाचा सेतू आहे. जागतिकीकरणाच्या युगात अनुवाद हा ज्ञानप्रसार, सांस्कृतिक देवाणघेवाण आणि जागतिक संवादाचा कणा असल्याचे दिसून येते.

प्रस्तुत शोधनिबंधात जागतिकीकरणाच्या संदर्भात अनुवादाचे महत्त्व, विविध क्षेत्रांतील भूमिका, तांत्रिक बदलांचा प्रभाव, रोजगार संधी, तसेच अनुवादाचे भविष्य यांचा सविस्तर अभ्यास करण्यात आला आहे. मराठी भाषेच्या संदर्भात अनुवादाच्या संधी व आव्हानांचाही विचार करण्यात आला आहे.

कीवर्ड्स: जागतिकीकरण, अनुवाद, भाषा, संस्कृती, तंत्रज्ञान, रोजगार

प्रस्तावना

विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात उदयास आलेली जागतिकीकरणाची संकल्पना ही केवळ आर्थिक प्रक्रिया नसून ती सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय व शैक्षणिक क्षेत्रांवरही प्रभाव टाकणारी व्यापक प्रक्रिया आहे. माहिती-तंत्रज्ञान, दळणवळण साधनांचा विकास, आंतरराष्ट्रीय व्यापार व स्थलांतर यांमुळे विविध भाषिक समाजांमध्ये सतत संवाद घडून येत आहे. परिणामी जग जणू एका 'जागतिक गावात' परिवर्तित झाले आहे. या संवादप्रक्रियेत भाषिक अडथळे दूर करण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य अनुवाद करतो. त्यामुळे जागतिकीकरणात अनुवादाचे स्थान मध्यवर्ती आहे. या संपूर्ण प्रक्रियेत भाषा हा संवादाचा मुख्य आधार आहे. म्हणूनच जागतिकीकरणाच्या युगात अनुवादाचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे.

जागतिकीकरण : संकल्पना व अर्थ

Giddens (1990) यांच्या मते, जागतिकीकरण म्हणजे भौगोलिक अंतर कमी होऊन जागतिक स्तरावर सामाजिक संबंध दृढ होण्याची प्रक्रिया होय. जागतिकीकरणामुळे: आंतरराष्ट्रीय व्यापार वाढला. सांस्कृतिक देवाणघेवाण झाली. ज्ञानाचे जागतिकीकरण झाले. या सर्व प्रक्रियांमध्ये अनुवादाशिवाय संवाद शक्य नाही.

जागतिकीकरणाची प्रमुख वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत :

जागतिक बाजारपेठेचा विस्तार
माहिती व तंत्रज्ञानाचा वेगवान प्रसार
बहुभाषिक व बहुसांस्कृतिक समाजनिर्मिती
ज्ञान व संस्कृतीचे जागतिकीकरण
आंतरराष्ट्रीय व्यापार व उद्योगवाढ
माहिती-तंत्रज्ञान व डिजिटल क्रांती
या सर्व वैशिष्ट्यांमुळे अनुवाद हा जागतिकीकरणाचा अविभाज्य घटक ठरतो. या सर्व वैशिष्ट्यांमध्ये अनुवाद हा केंद्रस्थानी आहे, कारण भाषेविना जागतिकीकरण अपूर्ण ठरते.

अनुवाद : संकल्पना व स्वरूप

अनुवाद म्हणजे एका भाषेतील आशय दुसऱ्या भाषेत अर्थसमानतेने व्यक्त करणे होय. Nida (1964) यांच्या मते, अनुवादाचा उद्देश केवळ शब्दांतर नसून अर्थ, प्रभाव व संदेश समान राखणे हा आहे.

1 अनुवादाचे प्रमुख प्रकार

साहित्यिक अनुवाद
तांत्रिक व वैज्ञानिक अनुवाद
माध्यम व डिजिटल अनुवाद
कायदेशीर व प्रशासकीय अनुवाद
शैक्षणिक व संशोधनात्मक अनुवाद

जागतिकीकरणात अनुवादाचे महत्त्व**1 आर्थिक क्षेत्रात**

बहुराष्ट्रीय कंपन्या, आंतरराष्ट्रीय करार, आयात-निर्यात व्यवहार यांमध्ये अनुवाद महत्त्वाची भूमिका बजावतो. उत्पादन माहिती, जाहिराती, करारपत्रे आणि व्यावसायिक दस्तऐवज यांचे अचूक अनुवाद न झाल्यास आर्थिक नुकसान आणि गैरसमज निर्माण होऊ शकतात (Crystal, 2003).

2 शैक्षणिक व ज्ञानक्षेत्रात

जागतिक ज्ञान स्थानिक भाषांमध्ये पोहोचवण्यासाठी अनुवाद आवश्यक आहे. संशोधन लेख, पाठ्यपुस्तके, ऑनलाईन अभ्यासक्रम यांचे अनुवाद शैक्षणिक समतेसाठी आणि ज्ञानाच्या लोकशाहीकरणासाठी अनुवाद महत्त्वाची भूमिका बजावतात. (Bassnett, 2014).

3 सांस्कृतिक क्षेत्रात

साहित्य, चित्रपट, नाटके, लोककला यांचे अनुवाद झाल्यामुळे संस्कृतींचा संवाद घडतो. मराठी साहित्याचे इंग्रजी व अन्य भाषांतील अनुवाद हे मराठी संस्कृतीचे जागतिकीकरण करतात.

4 राजकीय व प्रशासकीय क्षेत्रात

संयुक्त राष्ट्रसंघ, आंतरराष्ट्रीय परिषद, राजनैतिक व्यवहार यामध्ये अनुवादाशिवाय संवाद अशक्य आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघ, आंतरराष्ट्रीय परिषद, राजनैतिक करार आणि प्रशासकीय व्यवहार यांमध्ये अनुवादाशिवाय संवाद शक्य नाही.

५ जागतिक संवादासाठी अनुवाद

जागतिकीकरणामुळे विविध भाषिक समाजांमध्ये थेट संवाद आवश्यक झाला आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघ, युनेस्को, जागतिक बँक यांसारख्या आंतरराष्ट्रीय संस्थांमध्ये अनुवादाशिवाय व्यवहार अशक्य आहेत.

जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा

मराठी भाषा ही प्राचीन व समृद्ध परंपरा असलेली भाषा आहे. जागतिकीकरणाच्या काळात मराठी भाषेच्या अस्तित्व व विस्तारासाठी अनुवाद महत्त्वाचा ठरतो. संत साहित्याचे अनुवाद आधुनिक मराठी कथा कादंबरींचे अनुवाद प्रशासकीय व तांत्रिक साहित्याचे मराठीत रूपांतर यामुळे मराठी भाषेचे जागतिक स्तरावर सशक्तीकरण होऊ शकते. मराठी भाषा ही प्राचीन व समृद्ध साहित्यपरंपरा असलेली भाषा आहे. जागतिकीकरणाच्या युगात मराठी भाषेचे अस्तित्व टिकवून ठेवण्यासाठी आणि तिचा विस्तार घडवून आणण्यासाठी अनुवाद महत्त्वाचा ठरतो.

संत साहित्याचे आंतरभाषिक अनुवाद

आधुनिक मराठी कथा, कादंबरी व कविता यांचे अनुवाद

प्रा. संतोष बोंगाळे

प्रशासकीय, वैज्ञानिक व तांत्रिक साहित्याचे मराठीत रूपांतर

यामुळे मराठी भाषेला जागतिक व्यासपीठ प्राप्त होऊ शकते.

अनुवाद आणि रोजगार संधी

जागतिकीकरणामुळे अनुवादकांसाठी रोजगाराच्या मोठ्या संधी निर्माण झाल्या आहेत.

1 रोजगार क्षेत्रे

मीडिया व पत्रकारिता

माहिती-तंत्रज्ञान व सॉफ्टवेअर लोकलायझेसन

कायदेशीर व न्यायालयीन सेवा

शैक्षणिक प्रकाशन व संशोधन संस्था

आजचा अनुवादक हा केवळ भाषांतर करणारा नसून तो सांस्कृतिक मध्यस्थ म्हणून कार्य करतो.

तंत्रज्ञान आणि अनुवाद

AI व यंत्रानुवाद साधनांमुळे अनुवाद प्रक्रिया वेगवान झाली आहे.

2 मर्यादा

भावार्थ व सांस्कृतिक सूक्ष्मता हरवते

साहित्यिक अनुवादात अपुरेपणा

मानवी संवेदनशीलतेचा अभाव

भावार्थाचा अभाव सांस्कृतिक संदर्भाची अचूकता नाही म्हणूनच मानवी अनुवादकाचे महत्त्व कायम आहे.

यंत्रानुवादाला भावार्थ, सांस्कृतिक संदर्भ आणि सौंदर्यात्मक सूक्ष्मता पूर्णतः पकडता येत नाही (Snell-Hornby, 2006). त्यामुळे मानवी अनुवादकाचे महत्त्व अद्याप कायम आहे.

अनुवादाचे भविष्य

भविष्यात अनुवाद अधिक तांत्रिक व बहुआयामी होईल. AI + मानवी सहकार्य, डिजिटल व मल्टिमीडिया अनुवाद, स्थानिक भाषांचे जागतिकीकरण मराठी भाषेसाठी हे भविष्य संधींनी परिपूर्ण आहे.

आव्हाने

भाषिक व सांस्कृतिक समतोल गुणवत्तेची हमी प्रशिक्षित अनुवादकांची गरज भाषिक व सांस्कृतिक समतोल राखणे

अनुवादाच्या गुणवत्तेची हमी

प्रशिक्षित अनुवादकांची कमतरता

जागतिकीकरणात अनुवादाचे भविष्य

निष्कर्ष

1. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत अनुवाद हा संवादाचा कणा आहे. तो केवळ भाषांतर न करता संस्कृती, ज्ञान व मानवतेला जोडणारा सेतू आहे. भविष्यात अनुवादाचे महत्त्व अधिक वाढणार असून मराठी भाषेच्या जागतिक अस्तित्वासाठी अनुवाद हा अत्यंत प्रभावी मार्ग ठरेल.

2. जागतिकीकरणाच्या युगात अनुवाद हा संवादाचा कणा आहे. तो केवळ भाषांतर न करता ज्ञान, संस्कृती आणि मानवतेला जोडणारा सेतू आहे. भविष्यात अनुवादाचे महत्त्व अधिक वाढणार असून मराठी भाषेच्या जागतिक अस्तित्वासाठी अनुवाद हा अत्यंत प्रभावी मार्ग ठरेल.
3. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत अनुवाद हा केवळ सहाय्यक घटक नसून तो मूलभूत आधारस्तंभ आहे. भाषिक, सांस्कृतिक, आर्थिक व शैक्षणिक देवाणघेवाण अनुवादाशिवाय अशक्य आहे. भविष्यात जागतिक शांतता, सहअस्तित्व व ज्ञानविस्तारासाठी अनुवादाची भूमिका अधिक व्यापक व प्रभावी होणार आहे. त्यामुळे अनुवादाला केवळ भाषिक क्रिया न मानता तो संस्कृती-संवादाची सर्जनशील प्रक्रिया म्हणून स्वीकारणे आवश्यक आहे.

संदर्भसूची

1. वासनेट, एस. (२०१४). भाषांतर अभ्यास. रूटलेज.
2. क्रिस्टल, डी. (२००३). जागतिक भाषा म्हणून इंग्रजी. केंब्रिज युनिव्हर्सिटी प्रेस.
3. गिडेन्स, ए. (१९९०). आधुनिकतेचे परिणाम. स्टॅनफोर्ड युनिव्हर्सिटी प्रेस.
4. निदा, ई. ए. (१९६४). भाषांतराच्या विज्ञानाकडे. लीडेन: ब्रिल.
5. स्नेल-हॉर्नबी, एम. (२००६). भाषांतर अभ्यासाचे वळण. जॉन बेंजामिन.
6. नायड, युजीन – भाषांतराचा सिद्धांत आणि सराव
7. वासनेट, सुसान – भाषांतर अभ्यास
8. गोखले, ग. त्र्यं. – अनुवाद : सिद्धांत व व्यवहार
9. क्रिस्टल, डेव्हिड – भाषा आणि जागतिकीकरण
10. अनुवाद आणि बहुभाषिकतेवर युनेस्को अहवाल